

UDC 94 (477)

DOI 10.2518/2307-7778.19.1.4

Валентин ТЕРЕЩЕНКО

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна, 46027 (vdtereschenko@ukr.net)

Valentyn TERESHCHENKO

PhD (History), Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Archeology and special branches of historical science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, M. Kryvonos, 2, Ternopil, Ukraine, postal code 46027 (vdtereschenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2262-1134>

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

Анотація. *Мета дослідження* – дослідити стан розробки в вітчизняній та іноземній історичній науці проблеми впливу фіскальної політики на соціально-економічне становище Галичини в складі Австро-Угорщини. **Методологія дослідження** базується на принципах науковості, об'єктивності й історизму. У дослідженні були використані такі загальноісторичні методи, як історико-генетичний, історико-порівняльний та системно-структурний. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше в українській історичній науці зроблена спроба виявити і дослідити основні напрямки, течії та закономірності розвитку історіографії проблеми впливу фіскальної політики на соціально-економічне становище Галичини в складі Австро-Угорщини. **Висновки.** Організаційні та функціональні оцінки сільського господарства в Україні були і є пріоритетними напрямками науково-історичних досліджень, а історіографія ХІХ – початку ХХ ст. має десятки монографічних і дисертаційних праць, сотні статей. Більшість з них присвячена соціально-економічним відносинам в українському селі від давніх часів і до сьогодні, аграрним перетворенням, соціальним рухам. Метою дослідників було показати надважкий економічний стан селянства у цей час і поступові позитивні зрушення в їх житті в новітню добу. Щодо економічного становища селянства особливо в добу існування кріпосної системи вживались такі термін, як гноблення, закабалення українських селян поміщиками та органами влади. Науковці лише побіжно звертали увагу на засоби, які влада використовувала для здійснення гноблення, закабалення, експлуатації. Одним із таких засобів була податкова політика, згадка про яку в історіографії історії українського селянства була переважно констатуючого характеру

Ключові слова: Галичина, Австро-Угорщина, Австрійська імперія, податки, повинності, історіографія.

THE INFLUENCE OF FISCAL POLICY ON THE SOCIO-ECONOMIC POSITION OF HALYCHYNA LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY (HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM)

Abstract. *The purpose of the study* is to investigate the state of development in the domestic and foreign historical science of the problem of the impact of fiscal policy on the socio-economic situation in Halychyna within the Austro-Hungarian. **Methodology of the research** is based on the principles of scientific, objectivity and historicism. The research used the following historical historiographical methods, such as historical-genetic, historical-comparative and system-structural. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time in Ukrainian historical science an attempt was made to discover and investigate the main trends, trends and patterns of the development of historiography of the problem of the impact of fiscal policy on the socio-economic situation of the Halychyna in the Austro-Hungarian. **Conclusions.** Conclusions Organizational and functional assessments of agriculture in Ukraine were and are the priority directions of scientific and historical research, and the historiography of the nineteenth and early twentieth centuries. has dozens of monographic and dissertations, hundreds of articles. Most of them are devoted to socio-economic relations in the Ukrainian countryside from ancient times to the present, agrarian transformations, social movements. The purpose of the researchers was to show the super-difficult economic condition of the peasantry in pre-revolutionary times and the gradual positive changes in their lives in the modern era. As to the

economic situation of the peasantry, especially in the era of the existence of the serf system, such terms were used as oppression, the enslavement of Ukrainian peasants by landlords and authorities. Scientists only casually drew attention to the means that the authorities used to carry out oppression, enslavement, exploitation. One such tool was a tax policy, the mention of which in the historiography of the history of the Ukrainian peasantry was predominantly anecdotal

Key words: *Halychyna, Austro-Hungarian, Austrian Empire, taxes, duties, historiography*

Постановка проблеми. Важливою функцією держави була і залишається система оподаткування. Вона формувалася, змінювалася, з часом відбувся перехід від простих – до більш досконалих форм. Пошуки шляхів її удосконалення сприяли появі теоретичних ідей з обґрунтуванням доцільності сплати податків, рівномірного розподілу податкового тягаря, встановлення соціальної справедливості в оподаткуванні тощо. Держава отримувала значні фінансові надходження до бюджету від земельної ренти, намагалась дотримуватися оптимуму між прямими і непрямими податками.

Розв'язанню проблем державотворення в Україні на сучасному етапі може сприяти вивчення й узагальнення набутого досвіду, об'єктивного і неупередженого аналізу позитивних і негативних моментів, пов'язаних з функціонуванням у попередні історичні періоди податкової системи. Ця проблема має важливе наукове і практичне значення. Творче використання досвіду минулого може запобігти допущенню зайвих помилок, а врахування історичних уроків гарантувати уникнення соціальних катаклізмів, зокрема через податкове перевантаження в аграрному секторі економіки.

Необхідність поглибленого вивчення різних аспектів податкової політики в українському селі кінця XVII – середини XX ст., коли воно було основним виробником сільськогосподарської продукції, а в економіці до початку XX ст. діяли ринкові механізми, має для сьогоднішнього практичне значення. До того ж рівень розвитку історичної науки вимагає уточнення і доповнення офіційної концепції висвітлення нашої історії, особливо в такому специфічному регіоні як Східна Галичина. Використання сучасних методів дослідження, введення до наукового обігу нових архівних матеріалів дозволяють через призму податкового навантаження значно ширше і об'єктивніше висвітлити економічне та соціальне становище селянства цього регіону кінця XVII – середини XX ст.

Оскільки галицькі землі впродовж багатьох століть, не з доброї волі українців, перебували у складі інших держав, з приходом кожної нової влади відбувалися певні зміни в оподаткуванні селян, запроваджувалися нові умови правової та управлінської системи, які були неминучі. Зміни податкової політики, як правило, відбувалися в інтересах пануючих верств нової влади, на тлі необхідності вирішення загальнодержавних потреб, які проявлялися у політичній, економічній, соціальній чи військовій площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема податків і повинностей галицького селянства в період перебування краю в складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії довгий час не мала предметного дослідження. Окремі аспекти фіскальної політики австро-угорської влади висвітлено в узагальнюючих працях, присвячених переважно аграрній та соціально-економічній тематиці. Найновішим виданням, у якому предметно досліджується вказана проблема є монографія «Податки і повинності в галицькому селі (кінець XVIII – середина XX ст.)» (Koginenko, Tereshchenko, Starka, & Kydaniuk, 2016). Вона містить розділ «Особливості функціонування податкової системи і повинностей під час перебування Східної Галичини в складі Австро-Угорської імперії кінець XVII – початок XX ст.», у підготовці якого автор брав активну участь.

Оскільки ця стаття має історіографічний характер, основні здобутки радянської, сучасної вітчизняної, польської історіографії проаналізовано в основній частині публікації.

Мета статті – дослідити стан розробки в вітчизняній та іноземній історичній науці проблеми впливу фіскальної політики на соціально-економічне становище Галичини в складі Австро-Угорщини.

Виклад основного матеріалу. Історіографію проблеми умовно можна поділити на такі групи: 1) наукові, науково-практичні та публіцистичні публікації австро-угорського періоду; 2) радянська історіографія; 3) повоєнні польські праці; 4) сучасна вітчизняна історіографія.

Розглянемо кожен напрямок окремо. Для австро-угорського періоду характерна перевага праць юридичного або публіцистичного характеру, в яких в тій чи іншій мірі розглядалися питання фіскальної політики. Цінним джерелом інформації про австрійське податкове законодавство є «Катехізм галицьких підданих (кріпаків) про їх права і повинності щодо уряду, двору, та самих себе» (Bez avtora, 1832), польською мовою, виданий у Кракові в 1832 р. Метою видання було ознайомлення галицьких селян із нормативною базою державних податків та феодалних повинностей. Це видання також цікаве з точки зору відображення поміщицької ідеології (в перших розділах обґрунтовуються історичні передумови «підданства», стверджується про його загальносвітове поширення тощо).

У радянській історіографії особлива увага приділялася дослідженню соціально-економічних процесів XIX – XX ст., у тому числі радянські автори часто звертали увагу на питання податкового навантаження та феодалних повинностей. Дослідження цієї теми відповідало ідеологічним запитам – значне податкове навантаження і феодалні повинності можна переконливо та аргументовано оцінювати як прояв економічного гніту галицького селянства, підтверджувати фактами ідеологічну концепцію про «експлуаторські» та «експлуатовані класи». Тому особливо активно досліджувався феодалний гніт та феодална боротьба. Позитивом робіт цього періоду було залучення значного фактологічного матеріалу. Зокрема слід відзначити праці М. Герасименка (Herasymenko, 1959, р. 134–147.), Ф. Стеблія (Steblii, 1961, р. 58–59).

У 1954 р. вийшла монографія В. Осичинського «Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму» (Osechynskiy, 1954), написана в дусі тогочасної радянської історіографії. У ній автор зосередив увагу на з'ясуванні економічного становища населення Західної України. При цьому він звернув увагу на те, що соціальне становище українців у ту пору було більш складним, ніж інших етносів, що проживали на цій території. До конкретних прикладів щодо нашої проблеми можемо віднести його згадку про пропінанції, як податок, що склався після 1848 р. (Osechynskiy, 1954, р. 27) та про реквізиції майна та примус селян до праці на користь поміщиків. Практично поза увагою дослідників залишаються дослідження цієї проблеми на регіональному рівні, зокрема щодо галицького села.

У 1956 р. в збірнику наукових праць Львівського університету В. Осичинський опублікував статтю, у якій навів приклади податкового тиску на селян Галичини, яка перебувала на той час в складі Австро-Угорської імперії (Osechynskiy, 1956)

У 1963 р. опублікована монографія І. Бойка. Автор у четвертому розділі «Економіка західноукраїнських земель у період кризи фільварково-поміщицької системи (друга половина XVII – XVIII ст.)» та в наступних розділах констатує збільшення грошової і натуральної форми рент, зміни міграції – з Галичини на Поділля, як опосередковане свідчення посилення економічного гноблення селян (Voiko, 1963, р. 92).

Також історики радянської доби значну увагу приділяли дослідженню впливу податкового навантаження на становище галицького селянства у другій половині XIX ст. У цьому плані слід звернути увагу на узагальнюючу працю Г. Ковальчака (Kovalchak, 1988). Який розкрив економічний розвиток західноукраїнських земель від найдавніших часів – до 30-х рр. XX ст. У четвертому розділі є параграф, у якому

описується становище сільського господарства у XVIII ст. Автор зауважував, що скасування кріпосного права зробило селян вільними від феодалів, однак розвиток фільварків вимагав додаткових робочих рук і тому феодали застосовували примусовий і кабальний найом робочої сили (Kovalchak, 1988, p. 99).

У XIX ст. феодальні повинності селян зросли, хоча регламентовано повинності тяглих й піших селян. Однак ця теза не підкріплена автором ні фактичними, ні статистичними матеріалами (Kovalchak, 1988, p. 116). Цікавими є зауваження автора про становлення системи оподаткування селян, якою передбачалося врахування кількості землі у володінні кожного селянського двору. Рустикальний податок також був обтяжливою формою визиску з селянських господарств. Рекрутська повинність селян для австрійської армії також була обтяжливою формою, оскільки сільська молодь відривалася на 14 років від сільськогосподарських занять, селянські господарства на такий же період втрачали робочі руки.

Викуп землі селянами в результаті революції 1848 р. був таким, що передбачав 20-кратну вартість усіх феодальних повинностей. Г. Ковальчак стверджував, що це був додаток до прямих податків. Оренда землі, «ножиці цін» на промислові і сільськогосподарські товари також вели до визискування селянських господарств.

Цінний фактичний матеріал щодо становища Галичини у роки Першої світової війни представлений у дослідженні І. Компанійця (Kompaniets, 1960, p. 208).

Загалом для радянської історіографії Першої світової війни характерне тенденційне висвітлення політики сторін конфлікту: постійно акцентується увага на утиках з боку австрійської влади, тим часом діяльність російської адміністрації в Галичині оцінюється переважно позитивно.

Практично в усіх названих роботах, виходячи із ідеологічних мотивів, постійно акцентувалася увага виключно на негативних проявах державної фіскальної політики.

Позитивною рисою сучасної історіографії є відхід від ідеологічних, пропагандистських кліше попередньої епохи. Разом з тим слід відзначити недостатність предметних досліджень щодо селянських податків і повинностей у Галичині у XIX ст.

У повенній польській історіографії присутні цікаві дослідження, які торкаються феодальних повинностей галицького селянства. У роботі Р. Роздольського (Rozdolski, 1962) здійснено ґрунтовний аналіз земельної реформи Марії-Терезії та Йосипа II, досліджено також початок становлення австрійської податкової системи в Галичині. Селянські рухи в регіоні досліджував С. Кеневич (Kieniewicz, 1951).

У сучасній вітчизняній історичній науці зберігається інтерес до соціально-економічних процесів в Галичині у XIX – XX ст. Історики України активно включилися у розробку питань аграрних відносин на регіональному рівні, зокрема західноукраїнських земель. Окремі аспекти аграрної історії в контексті українсько-польських стосунків розкрито у праці О. Красівського (Krasivskyi, 2000). Львівські вчені Л. Зашкільняк та М. Крикун підготували фундаментальну працю з історії Польщі (Zashkilniak, Krykun, 2002). Ця праця цінна тим, що вона підготовлена на основі уважного опрацювання багатьох нових джерел. Стосовно нашої теми, то слід відзначити, що в Ч. II «Фільварково-панщина система» йдеться про втечі селян від феодалів, про грошовий чинш з кметного ланового господарства, визначений у 48 грошів, про ренту натурою (Zashkilniak, Krykun, 2002, p.109), про відпрацювання худобою на фільварковому полі, зростання норм панщини, яка сягала 4–5 днів на тиждень тощо. Слід мати на увазі, що автори не ставили за мету виділення українських селян із польського загалу.

В умовах Речі Посполитої панщина залишалася панівною формою феодальної ренти, норми виробітку і знаряддя праці, з якими селяни повинні були виходити на роботи, зокрема дорожні повинності, шарварки тощо (Zashkilniak, Krykun, 2002, p. 227). Названі автори, як і Г. Ковальчак звернули увагу на застосування примусового

найму малоземельних і безземельних селян на сільськогосподарські роботи. Польське селянство у цій монографії виступає як представник Польської держави. Українські селяни, які проживали у межах Польської держави, не були предметом їх дослідження.

Окремі аспекти впливу австрійських податків та феодалних повинностей на галицьке селянство висвітлено у двотомній «Історії селянства» за редакцією В. Смолія (Smolii, 2006).

Також дослідження податкової системи в українському селі в сучасній історичній науці фокусується довкола розробки нормативної бази та її запровадження в життя.

У 2004 р. вийшла монографія А. Соколовської «Податкова система держави: теорія і практика становлення» (Sokolovska, 2004), у якій авторка з'ясовує особливості становлення податкової системи, причини її низької ефективності. Окрім того у праці розкрито внутрішню логіку становлення податкової системи в умовах Австрійської, Російської, Польської і радянської державності, у процесі їх тривалої еволюції, розкриваються основні закони і закономірності її функціонування та розвитку. Поставлена мета зумовила і структуру книги. Перший розділ присвячено дослідженню теоретичних аспектів становлення податкових систем, визначенню змісту категорій, визначенню етапів еволюції, чинників, під впливом яких відбувалося формування податкових систем.

На думку А. Соколовської, в умовах абсолютистської монархії запровадження податків було виключним привілеєм правителя. Результат такого підходу залежав від освіченості правителя, його мудрості та поміркованості. Окрім того, оподаткування зазнавало впливу з боку платників, які, вдаючись до міграції чи протесту, змушували правителів утримувати рівень податкового тягаря у більш-менш прийнятних межах. З перетворенням податків на постійне джерело доходів держави ступінь результативності їх набуває першочергового значення, оскільки від цього залежав суспільний та економічний прогрес.

З розвитком демократичних форм правління, коли питання оподаткування вирішувалися у процесі голосування, податкові системи набували ознак прогнозованості й стабільності. Як зазначала А. Соколовська, «Шляхом поступового розвитку податки набували все більшого значення у фінансуванні господарств, і, нарешті за остання півтора століття створено цілісні податкові системи» (Sokolovska, 2004, p. 15).

Незважаючи на значну кількість праць із досліджуваної нами проблематики, більшість авторів зосереджують свою увагу на вивченні загальнодержавної системи оподаткування. За невеликим винятком, майже не було історичних праць, присвячених системі оподаткування в сільському господарстві України.

Упродовж 2000–2009 рр. серед українських науковців спостерігається активізація щодо досліджень податкової політики в історії Української держави, вийшла колективна праця «Історія оподаткування», у якій розглянуто еволюцію податкової системи у різні періоди історії України (Yaroshenko, Pavlenko, & Pavlenko, 2012).

Проблема податків та повинностей в галицькому селі знайшла опосередковане висвітлення в монографічних дослідженнях з історії України.

Позитивною рисою сучасної історіографії є відхід від ідеологічних, пропагандистських кліше попередньої епохи. Разом з тим слід відзначити недостатність предметних досліджень щодо селянських податків і повинностей в Галичині у XIX ст.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Організаційні та функціональні оцінки сільського господарства в Україні були і є пріоритетними напрямками науково-історичних досліджень, а історіографія XIX – початку XX ст. має десятки монографічних і дисертаційних праць, сотні статей. Більшість з них присвячена соціально-економічним відносинам в українському селі від давніх часів і до

сьогодення, аграрним перетворенням, соціальним рухам. Метою дослідників було показати надважкий економічний стан селянства у дореволюційні часи і поступові позитивні зрушення в їх житті в новітню добу. Щодо економічного становища селянства особливо в добу існування кріпосної системи вживались такі терміни як гноблення, закабалення українських селян поміщиками та органами влади. Науковці лише побіжно звертали увагу на засоби, які влада використовувала для здійснення гноблення, закабалення, експлуатації. Одним із таких засобів була податкова політика, згадка про яку в історіографії історії українського селянства була переважно констатуючого характеру.

Бібліографія

- Бойко, І. Д.** (1963). *Селянство України в другій половині XVI – першій половині XVII ст.* Львів: Вид-во АН УРСР, 327 с.
- Герасименко, М.** (1959). *Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства.* Київ: Вид-во АН УРСР, 254 с.
- Зашкільняк, Л. О., Крикун, М. Г.** (2002). *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів.* Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 752 с.
- Ковальчак, Г. І.** (1988). *Економічний розвиток західноукраїнських земель.* К.: Наукова думка, 251 с.
- Компанієць, І. І.** (1960). *Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900–1919 роки).* К.: Вид-во АН УРСР, 372 с.
- Коріненко, П. С., Терещенко, В. Д., Старка, В. В., Киданюк А. В.** (2016) *Податки і повинності в галицькому селі (кінець XVIII – середина XX ст.).* Тернопіль: [б. в.], 200 с.
- Красівський, О. Я.** (2000). *Галичина у першій чверті XX ст.: проблеми польсько-українських стосунків.* Львів: Видавництво ЛФУАДУ, 414 с.
- Осечинський, В. К.** (1954). *Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму* Л.: Книжково-журнальне видавництво, 186 с.
- Осечинський, В.** (1956). Колоніальне становище Галичини у складі Австро-Угорщини. *Наукові записки Львівського університету.* Серія історична, вип. 6. С. 62-63.
- Смолій, В. А.** (ред.). (2006). *Історія українського селянства.* (Нариси в 2-х томах., Т.1). Київ: Наукова думка, 620 с.
- Соколовська, А. М.** (2004). *Податкова система держави: теорія і практика становлення.* Київ: Знання прес, 454 с.
- Стеблій, Ф. І.** (1961). *Боротьба селян Східної Галичини проти феодалного гніту в першій половині XIX ст.* Київ: Наукова думка, 301 с.
- Ярошенко, Ф. О., Павленко, В. В., & Павленко, В. П.** (2012). *Історія податків та оподаткування в Україні.* Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 416 с.
- Bez autora** (1832). *Katechizm poddanych Galicyjskich o prawach I powinnościach ich względem Rządu, Dworu siebie,* бм., 179 s.
- Kieniewicz, S.** (1951). *Ruch chlopski w Galicji w 1846 roku.* Wroclaw, 341c.
- Rozdolski, R.** (1962). *Stosunki poddaccze w bylej Galicji.* (w 2 t., T. 1.). Warszawa, 406 s.

References

- Boiko, I. D.** (1963). *Selianstvo Ukrainy v druhi polovyni XVI – pershii polovyni XVII st. [Peasantry of Ukraine in the second half of the XVI – the first half of the XVII century].* Lviv: Vyd-vo AN URSR, 327 p. [in Ukrainian]
- Herasymentko, M.** (1959). *Ahrarni vidnosyny v Halychyni v period kryzy panshchynnoho hospo-darstva [Agrarian relations in Galicia during the crisis of the barterist state].* Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 254 p. [in Ukrainian]
- Zashkilniak, L. O., Krykun, M. H.** (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnyv [History of Poland: From ancient times to the present day].* Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka, 752 p. [in Ukrainian]
- Kovalchak, H. I.** (1988). *Ekonomichniy rozvytok zakhidnoukrainskykh zemel [Economic development of West Ukrainian lands].* K.: Naukova dumka, 251 s. [in Ukrainian]
- Kompaniets, I. I.** (1960). *Stanovyshche i borotba trudiashchykh mas Halychyny, Bukovyny ta Zakarpattia na pochatku XX st. (1900–1919 roky) [The situation and struggle of the working masses*

of Galicia, Bukovina and Transcarpathia at the beginning of the XX century. (1900–1919)]. K.: Vydvo AN URSSR, 372 p. [in Ukrainian]

Korinenko, P. S., Tereshchenko, V. D., Starka, V. V., & Kydaniuk, A. V. (2016). *Podatky i povynnosti v halytskomu seli (kinets XVIII – seredyna XX st.) [Taxes and duties in the Galician village (the end of the 18th – the middle of the 20th century)].* Ternopil: [b. v.], 200 p. [in Ukrainian]

Krasivskiy, O. Y. (2000). *Halychyna u pershii chverti XX st.: problemy polsko-ukrainskykh stosunkiv [Halychyna in the first quarter of the XX century: problems of Polish-Ukrainian relations].* Lviv: Vydavnytstvo LFUADU, 414 p. [in Ukrainian]

Osechynskiy, V. K. (1954). *Halychyna pid hnitom Avstro-Uhorshchyny v epokhu imperializmu [Halychyna under the oppression of Austria-Hungary in the era of imperialism].* L.: Knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo, 186 p. [in Ukrainian]

Osechynskiy, V. (1956). Kolonialne stanovyshe Halychyny u skladi Avstro-Uhorshchyny. [The colonial position of Halychyna in the Austro-Hungarian Empire]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna*, vyp. 6. Pp. 62-63. [in Ukrainian]

Smolii, V.A. (ed.). (2006). *Istoriia ukrainskoho selianstva. (Narysy v 2-kh tomakh., T.1) [The history of the Ukrainian peasantry (Essays in 2 volumes, V.2)].* Kyiv: Naukova dumka, 620 p.

Sokolovska, A. M. (2004). *Podatkova systema derzhavy: teoriia i praktyka stanovlenni [The tax system of the state: the theory and practice of formation].* Kyiv: Znannia pres, 454 p. [in Ukrainian]

Steblii, F. I. (1961) *Borotba selian Skhidnoi Halychyny proty feodalnoho hnitu v pershii polovyni XIX st. [The struggle of the peasants of Eastern Galicia against feudal oppression in the first half of the 19th century].* Kyiv: Naukova dumka, 301 p. [in Ukrainian]

Yaroshenko, F. O., Pavlenko, V. V., & Pavlenko, V. P. (2012). *Istoriia podatkov ta opodatkuvannia v Ukraini [History of Taxes and Taxation in Ukraine].* Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal», 416 p. [in Ukrainian]

Bez autora (1832). *Katechizm poddanych Galicyjskich o prawach i powinnoscich ich wzgledem Rządu, Dworu siebie [Catechism of Galician subjects about rights and duties with respect to the Government, Court and self]*, bm., 179 p. [in Polish]

Kieniewicz, S. (1951). *Ruch chlopski w Galicji w 1846 roku [Peasant movement in Galicia in 1846].* Wrocław, 341 p. [in Polish]

Rozdolski, R. (1962). *Stosunki poddaccze w bylej Galicji. (w 2 t., T. 1.) [Relations of the subordinates in former Galicia].* Warszawa, 406 p. [in Polish]